

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація
системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Зміст

Розділ I

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2005–2010 рр. 8

Мамонов К. А., Мамонова Н. В.

*Трансформація освітньої системи України в умовах
розвитку постіндустріального суспільства 9*

Судаков В. И., Алиев Р. М., Балинска И.

*Проблема трансформации социальных функций
института образования в современных
постсоциалистических государствах 15*

Кочетова К. А., Нестеренко О. В.

*Інтеграція вищих навчальних закладів і роботодавців
як фактор обопільного підвищення конкурентоспроможності 27*

Яковенчук О. А.

*Як застосувати зарубіжний досвід прискореного навчання
в педагогіці України 31*

Балинска И.

*Принципы современных образовательных реформ
в контексте положений Болонской декларации 42*

Корнеева Л. О., Сіницький М. Є.

Підхід до якості вищої освіти з позицій ISO 9001:2000 49

Спивакова Н. А.

*Основные направления развития системы высшего образования
в условиях трансформационных процессов Украины 63*

Рябченко І. М., Глупак О. М.

*Досвід впровадження сучасних технологій дистанційного
навчання у навчальний процес і науку 68*

Штефан Л. В.

*Гуманізація самостійної роботи шляхом втілення
сучасних педагогічних технологій 76*

Орлова О. І.

*Потенціал релаксаційної функції культури
в управлінні сучасним навчальним закладом 82*

К. А. МАМОНОВ
канд. екон. наук, проф.

Н. В. МАМОНОВА
викладач
Харківський інститут МАУП

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Здійснено ретроспективний аналіз стану освітньої системи України в умовах розвитку ринкових відносин. Особлива увага приділяється запропонованим пріоритетним напрямам виходу із кризи освітньої системи. Дослідження історичного аспекту розвитку Болонської системи дало можливість впровадити загальні навчальні програми, нові принципи управління вузами, підготувати сучасні підручники, виробити підходи до взаємного визнання документів про освіту. На основі аналізу Болонської освітньої системи запропоновано шляхи вдосконалення навчального процесу в Україні.

В умовах трансформації інформаційного суспільства система освіти є рушійною силою, яка створює передумови для розвитку держави. В Україні система вищої освіти характеризується ситуацією, що створилася в середині 90-х років: загальною соціально-економічною кризою, системний характер якої викликає і кризу вищої школи. Остання супроводжується відсутністю глибокого підходу щодо проведення реформ в освіті, втратою викладацьких кадрів, зниженням якості освіти, занепадом матеріально-технічної бази і різкою девальвацією самого статусу викладацької діяльності. Тому важливого значення набуває розробка напрямів виходу із кризового стану.

Наведемо, на нашу думку, пріоритетні напрямки виходу із кризи:

1. Пошук кардинально нових методів навчання, які прискорюють підготовку висококваліфікованих спеціалістів, що

складають основний творчий потенціал у сфері наукової і технологічної діяльності.

2. Зміна акцентів в освіті з простого набуття знань на технологічні методи навчання і розвиток системного, конструктивного мислення. Основна вимога до сучасного спеціаліста — вміння ефективно та оперативно приймати рішення в умовах дефіциту часу.
3. Зростання рівня освіти та оновлення знань, що знецінилися внаслідок глибоких структурних змін у соціально-економічній сфері країни (демільтаризація економіки, “вимирання” нерентабельних галузей, технологічна революція, створення нової інфраструктури, становлення громадянського суспільства, формування вільного ринку та інші важливі зміни).
4. Встановлення зв’язку з практичною діяльністю, зпрощення вступу у вищі заклади освіти (без зниження вимог до абітурієнтів), збільшення чисельності випускників вузів, уніфікація критеріїв вищої професійної освіти, розвиток дистанційної освіти.

Пріоритетним напрямком реформування вищої освіти є вступ України до Болонського процесу. Проте слід відзначити, що цей процес є досить складним і потребує чимало часу. Нагадаємо, що формування сучасної загальноєвропейської освітньої школи відбувалося впродовж останніх 60 років. Так, у 1957 р. було підписано Римську угоду, яка визначила пріоритетні напрями розвитку європейської вищої освіти. У подальшому ці ідеї були розвинені в рішеннях конференцій міністрів освіти 1971 і 1976 р., у Маастрихтському договорі 1992 р. У наступні роки впроваджувались нові програми під егідою ЄС, Ради Європи, які сприяли розробці загальних підходів до рішення транснаціональних проблем вищої освіти. Це насамперед програми трансформації національного законодавства у сфері освіти до норм, які чинні в державах Європи, розширення доступу до вищої освіти і зростання академічної мобільності студентів та їхньої мобільності на ринку праці, створення системи освіти впродовж усього життя людини, вирішення завдань щодо зближення освітніх програм у рамках TEMPUS/TACIS.

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій,

що належать до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 держави, у тому числі Україна, більшість з яких і сформулювали принципи Болонської декларації. Потім була підписана і Сорбонська декларація. Ідеї цих документів полягають у розробці дворівневої структури вищої освіти з використанням системи кредитів (ECTS). У цій структурі визнається бакалавр як рівень вищої освіти з наданням йому права продовжувати навчання за програмами магістра.

Важливим елементом Болонського процесу є так звана “Велика Хартія університетів”. Вона являє собою результат пропозицій щодо створення співдружності університетів, з якими ще в 1986 р. Болонський університет звернувся до провідних університетів Європи. На зустрічі в Болоньї у липні 1987 р. делегати від 80 європейських університетів обрали Раду із керівників деяких університетів і представників Ради Європи для розробки проекту Хартії — своєї Конституції європейських університетів. У Хартії проголошується спрямованість європейських університетів до академічної співдружності, які долають політичні і соціальні бар’єри і створюють принципи інтеграції Європи в єдине суспільство. Хартія підтвердила обов’язки університету як важливого інституту суспільства і запропонувала ідею про потребу автономії та академічної свободи для університету. Слід також відзначити, що серед 430 засновників співдружності університетів були Харківський і Дніпропетровський університети, а у 2003 р. до Хартії приєднався також Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова.

Таким чином поступово реалізовувались інтеграційні процеси у сфері вищої освіти європейських держав. У цьому процесі Україна є активним учасником: закони України “Про освіту” і “Про вищу освіту”, Національна доктрина розвитку освіти, яка підписана Президентом України, пройшли експертизу Ради Європи. За період з 1993 по 2003 р. вищі навчальні заклади України разом з провідними університетами Європи виконали 105 проектів TEMPUS/TACIS.

Такі заходи дали можливість впровадити загальні навчальні програми, нові принципи управління вузами, підготувати сучасні підручники, виробити підходи до взаємного визнання документів про освіту. Якщо це порівнювати із задекларованими у

Болонські принципами, то можна дійти висновку, що напрямки модернізації вищої освіти збігаються із загальноєвропейськими підходами.

Проте варто тут зауважити, що європейська наукова та освітня сфери досить консервативні. Це стосується термінів освіти і процедур здобуття наукових ступенів, особливості яких формувались у різних європейських державах упродовж століть. Тому до Болонської декларації в Європі існує досить неоднозначне ставлення. Насамперед це пов'язано з тим, що в Болонській декларації було заявлено лише про загальну уніфікацію. Деякі експерти побачили за деклараціями про зростання конкурентоспроможності європейської системи освітніх послуг реалізацію американської системи вищої освіти. Більшість університетів держав — учасниць Болонського процесу чинять опір впровадженню уніфікованих принципів освіти. Керівники і викладачі цих університетів вважають, що сильний (своїми традиціями і викладачами) університет повинен мати своє обличчя, а пристосування до уніфікованої системи — це прояв слабкості. Також немає однозначних поглядів на посилення важливості тестування як основного методу контролю знань, характерного насамперед для американських університетів. Особливо важко впровадити тестування основним методом перевірки знань в гуманітарних науках.

Крім того, деякі європейські університети не згодні з положенням про відмову від таких особливостей своєї системи, як два докторські ступені. Наприклад, німецьке наукове товариство з великою недовірою поставилось до перспективи втрати Doctor habilitus — ступеня повного доктора наук, аналога українського доктора наук. А бельгійці не хочуть відмовлятися від такого ступеня, як Grand Doctor of Philosophy. Водночас Болонський процес не визнає другого докторського ступеня. Вищий науковий ступінь, запропонований у рамках цього процесу, це Doctor of Philosophy (PhD), що є аналогом українського кандидата наук.

Перевагою для України впровадження принципів Болонського процесу, на думку деяких учених, є ліквідація Вищої атестаційної комісії, яка контролює процес захисту докторських і кандидатських дисертацій і постійно посилює вимоги щодо якості і рівня дисертацій. Проте, по-перше, ще ніхто із представників

Міністерства освіти і науки України не запропонував шляхи трансформації ВАКу. По-друге, із Болонської декларації можна зрозуміти, що програми підготовки здобувачів ступеня PhD діятимуть лише в деяких вітчизняних університетах, які мають міжнародну акредитацію.

Таким чином, слід відзначити, що Болонська декларація — це не елітний клуб. Приєднання України до цього процесу ще не означає, що нашу країну визнає європейське освітнє співтовариство. При цьому зауважимо, що до 2010 р. Міністерству освіти і науки України необхідно виконати всі вимоги підписаної угоди.

По-перше, необхідно розробити і впровадити додаток до диплома європейського зразка. По-друге, треба впровадити в усіх українських вищих закладах освіти кредитно-модульну систему навчання. Зауважимо, що на сучасному етапі відсутні загальні вимоги і критерії щодо її впровадження. Вищі заклади намагаються рухатися у цьому напрямку, розробляючи системи, які відображають особливості навчального процесу в окремому навчальному закладі.

По-третє, запропоновано перейти на дворівневу модель освіти: не менше трьох років студенти навчатимуться на бакалавра, а для здобуття ступеня магістра їм знадобиться додатково два роки навчання. У більшості європейських університетів навчання в магістратурі продовжують не більше третини випускників бакалаврата. Нинішні вітчизняні випускники бакалаврського рівня бажають продовжувати навчання в магістратурі, тому що бакалавр, згідно з чинним законодавством, — це спеціаліст, який має базову, а не повну вищу освіту. Таким чином, він не може реалізувати себе на вітчизняному ринку праці.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що за своєю сутністю Болонський процес — це не просто кредити і модулі. Це передусім нова для України концепція організації навчального процесу, нові технології отримання знань. Для того щоб увійти в цей процес, необхідно провести глибокі системні зміни у світоглядах українських громадян щодо освіти та їхніх поглядах на майбутні трансформаційні процеси при входженні України в єдиний європейський простір.

1. Указ Президента України “Про заходи щодо удосконалення системи вищої освіти України” // Уряд. кур’єр. Орієнтир. — 2004. — № 36. — С. 2.
2. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. — 2004. — № 6. — С. 4–5.
3. Фромент Э. Европейское пространство высшего образования: Новые рамки развития // Высшее образование. — 2003. — № 6. — С. 38–40.

The retrospective analysis of the state of the educational system of Ukraine is conducted in the conditions of development of market relations. The special attention is spared to the offered priority directions the exits from the crisis of the educational system. Gave research of history aspect of development of the Bolonscoi system possibility to inculcate general on-line tutorials, new principles of management by the institutes of higher, to prepare modern textbooks, to do approaches to mutual confession of documents about education. On the basis of analysis of the Bolonscoi educational system the offered ways in relation to the improvement of educational process in Ukraine.